

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РЕЛІГІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ «ВИЩИЙ ДУХОВНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ТАВРІЙСЬКИЙ ХРИСТІЯНСЬКИЙ ІНСТИТУТ»**

Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Християнська освіта»**

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Спеціальність – 041 Богослов'я
Галузь знань – 04 Богослов'я

Затверджено на засіданні кафедри
Протокол № 1 від 07 вересня 2020 р.

Херсон 2020

1. Дані про викладача дисципліни

Прізвище, ім'я, по батькові розробника	Рязанцева Тетяна Олександрівна
Контактний телефон	050-70-30-368
E-mail	tanya11lady@gmail.com
Розклад занять	Четвер 10:00, ауд. 4 (у розкладі можливі зміни)
Консультації	Понеділок 14:00 -15:00, ауд. 4 (у розкладі можливі зміни)

2. Анотація дисципліни

Період формування демократичного суспільства в Україні співпав з поверненням віри в Бога, відродженням релігії і позиції християнства в суспільстві та добродійству християнської моралі в думках людей. Так, в преамбулі Конституції України прямо вказано, що Верховна рада України, приймаючи дану Конституцію, усвідомила свою відповідальність перед Богом, тобто приймаючи дану Конституцію, як таку, яка в своїх кращих прагненнях намагається сприйняти ті досягнення християнської моралі, які довели свою істинність та життєздатність у віках.

Робоча навчальна програма дисципліни «Основи християнської освіти» є складовою частиною нормативно-методичного забезпечення навчального процесу для здобувачів вищої освіти вищеназваних спеціальностей. Зміст програми передбачає лекції і самостійну роботу. З навчального лекційного матеріалу передбачається екзамен.

Серед ціннісних орієнтирів, які проголошені у Концепції Нової української школи, окреме місце відведено морально-етичним цінностям (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей). Враховуючи актуальність та життєву необхідність формування та зміцнення вищезазначених цінностей на особистісному рівні молодих українців, система освіти вдосконалює та осучаснює традиційні моделі навчання і виховання, оптимізує технології та методи формування та розвитку морально-етичних якостей здобувачів освіти, оновлює науково-методологічні підходи до організації процесу моральної соціалізації молоді.

Одним із дієвих засобів морально-етичного розвитку підростаючого покоління, гуманізації та соціалізації способів життя та поведінки українців є їх ознайомлення із морально-етичним складником християнського віровчення. Включення в перелік освітньо-професійних програм вивчення християнської етики і моралі забезпечить історичну, культурну спадкоємність сучасної освітньої системи змісту української національної парадигми, в основі якої лежать волелюбність, поступ до правди, висока духовність. Також слід зазначити, що християнська аксіологія на відміну від інших релігійних та філософських систем є найбільше антропоцентричною («Логос став Тілом») та гуманістичною («любви ближнього як самого себе»). Таким чином цінності християнської етики вигідно доповнюють національну виховну мету.

3. Опис навчальної дисципліни

Професійно-педагогічний компонент вищої освіти спрямовано на розкриття індивідуальних особливостей майбутнього фахівця з метою його професійного

саморозвитку. Професійна зрілість майбутнього бакалавра богослов'я - масштабна категорія, яка передбачає розвиток морально-етичних якостей, духовних цінностей, гуманістичної спрямованості особистості, нормативності поведінки й відносин. Зріла особистість викладача вищої школи вирізняється високою відповідальністю, турботою про інших людей, соціальною активністю, характеризується гуманістичною спрямованістю, а не лише високими професійними досягненнями й ефективною самореалізацією.

Українське суспільство, задекларувавши у низці базових документів подальший шлях у бік європейсько-атлантичної цивілізації, обрало курс на перегляд ціннісних моделей, що лежать в основі власного і національного поступу. Освітня галузь, як передова у формуванні образу сучасного українця, проголосила духовно-моральні цінності як пріоритетні у процесі навчання і виховання майбутнього покоління.

Основним важелем у синкретичній культурі стає індивідуальність та індивідуальна свідомість магістранта, визнання права на власну думку та позицію іншого, незалежно від соціально-рольового статусу, який він посідає.

Модель підготовки студентів з християнської освіти має такі переваги:

- реалізація студентоцентрованого підходу до особистісно-професійного розвитку, формування компетентних професіоналів у своїй галузі;
- поєднання теорії, практики, наукових досліджень шляхом залучення до освітнього процесу практиків, посилення практичної підготовки, організації навчання на основі діяльнісного та компетентнісного навчання, побудові навчання через дослідження за допомогою навчальних дисциплін «Християнська духовність», «Основи християнської педагогіки», «Формування професійної компетентності викладача предметів духовно-морального спрямування», «Методика викладання предметів духовно-морального спрямування у закладах освіти». Оновлення змістовної підготовки викладачів курсів духовно-морального спрямування шляхом приділення значної уваги питанням якості християнської освіти, управління розвитком закладу освіти; застосування системи контрольної-аналітичної діяльності педагогів; застосування тренінгового навчання, сучасних активних, інтерактивних, інформаційно-комунікаційних технологій духовно-морального виховання; розробка та впровадження змісту, форм і методів духовно-морального навчання і виховання; участь у науково-методичних конференціях, семінарах,

співпраця з громадськими організаціями тощо.

Знайомство з понятійним апаратом дисципліни, аналіз методологічних підходів до організації процесу християнського навчання і виховання, вивчення класичних та інноваційних методів християнського навчання і виховання, вирішення завдання на усвідомлення людинотворчої ролі духовності сприятиме підвищенню рівня фахової підготовки та майбутньої діяльності викладачів предметів духовно-морального спрямування.

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів - 3	Галузь знань 04 Богослов'я	Нормативна	
Загальна кількість годин 90 – д.в. 75 – з.в.	Спеціальність 041 Богослов'я	Рік підготовки	
	Освітня програма Бакалавр богослов'я.	4й	4й
Тижневих аудиторних годин для денної форми навчання – 3 год.	Рівень вищої освіти: бакалаврський	Лекції	
		24 год.	6 год.
		Практичні, семінарські	
		21 год.	6 год.
		Самостійна робота	
		45 год.	63 год.
		Вид контролю: іспит	

4. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Християнська освіта» є підготовка фахівців, які зможуть, ґрунтуючись на новій філософії вищої освіти, професійно застосовувати на практиці сучасні методи та форми викладання у вищому навчальному закладі, ознайомлення майбутніх викладачів християнської педагогіки з теорією та методикою викладання освітніх програм духовно-морального спрямування, зі змістом, завданнями, принципами та засобами духовно-морального виховання на засадах християнських цінностей, сприяння становленню християнських і громадянських компетентностей особистості; подальше вдосконалення науково-методичної бази викладання предметів духовно-морального спрямування у закладах освіти, в тому числі і духовних, релігійних громадах, недільних школах тощо; формування у здобувачів освіти нових знань, умінь та навичок християнського навчання і виховання;

стимулювання подальшого особистісного та фахового зростання на засадах духовних цінностей.

Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Християнська освіта» є:

- Подальший розвиток загальних компетентностей здобувачів вищої освіти:
 - *світоглядна*(усвідомлення здобувачами освіти про зміст понять «християнське навчання», «християнське виховання», «моральне вчення Ісуса Христа та Апостолів», «християнська аксіологія» та роль етичного складника у навчанні і вихованні особистості та у суспільному поступі);
 - *функціонально-поведінкова*(власне сприйняття цінностей християнської етики і уміння їх дотримуватися у професійній діяльності та повсякденному житті);
 - *культурологічна*(формування уявлень про базові біблійні, зокрема християнські аксіологеми та їх місце у вимірах світової та національної історії);
 - *комунікативна*(розвиток базових знань про суспільну роль християнських конфесій та підвищення рівня готовності до освітньої співпраці із фаховими церковними служителями)
 - *дослідницька*(ознайомлення з основними категоріями, поняттями та методами подальшого наукового дослідження процесів формування ціннісних орієнтації здобувачів освіти на засадах християнської етики і моралі).
- Розвиток професійних компетентностей студентів:
 - *здатність* застосовувати відповідні методи, форми і засоби християнського навчання і виховання у закладах освіти;
 - *формування* досвіду власної презентації здобутих знань під час викладання християнської етики і моралі відповідних до чинних вимог;
 - *здатність* використовувати Святе Письмо, джерела з ранньої історії Церкви, сучасні наукові дослідження та методичні розробки для формування змістових модулів дисципліни;
 - *здатність* організовувати та проводити лекційні, практичні, семінарські, лабораторні заняття, тренінги, майстер-класи з християнської педагогіки на високому сучасному професійному рівні;
 - *здатність* до налагодження професійно-педагогічної та корекційно-педагогічної взаємодії із здобувачами освіти на особистісному рівні;

- *здатність* моделювання і корегування власної професійної діяльності як викладачів предметів духовно-морального напрямку;
- *здатність* до аналізу особистісних та соціально значущих проблем для генерації нових педагогічних і корекційних ідей на основі цінностей християнської етики.

Предметом навчальної дисципліни є науково-методичне та практичне забезпечення процесу викладання предметів духовно-морального циклу.

Інтегральна компетентність	Здатність використовувати отримані знання, уміння й навички для власного особистісного зростання та ефективного лідерського служіння.
Загальні компетентності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу 2. Здатність до критичного мислення 3. Здатність до самоаналізу 4. Здатність до науково обґрунтованої інтерпретації людських відносин та поведінки 5. Здатність цінувати та поважати унікальність людської особистості 6. Здатність самостійно працювати з літературними джерелами 7. Розуміння природи наукових знань та меж їх застосування в практиці християнського керівництва
Спеціальні (фахові, предметні) компетентності	<p><i>Знати:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - теоретичні засади та зміст понять «основи християнської педагогіки», «християнське навчання», «християнське виховання», «моральне вчення Ісуса Христа та Апостолів», «християнська аксіологія» тощо; - зміст поняття «духовність», його складові частини; <p><i>Вміти:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - розрізняти етичну складову християнського навчання і виховання від теологічної, літургічної складових; - виокремлювати етичний складник духовності у контексті викладання християнської етики; - розрізняти аксіологію християнської етики із іншими ціннісними системами; - організовувати та проводити заняття з християнської педагогіки у закладах освіти; - створювати високий рівень довіри, рівноправ'я, психологічного комфорту під час викладання предметів морально-духовного напрямку; - інтегрувати цінності християнської етики і моралі у процес навчання і виховання підростаючого покоління; <p><i>набути навичок:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - практичного застосування цінностей християнської аксіології у процесі педагогічного впливу на здобувачів освіти;

	- презентації предметів морально-духовного спрямування для освітян, батьків та дітей; - використання інноваційних освітніх технологій у процесі викладання християнської етики і моралі; - наукового дослідження, аналізу, узагальнення отриманих результатів та підведення підсумків для подальшого підвищення власної професійної компетентності та удосконалення процесу викладання християнської педагогіки.

5. ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ДИСЦИПЛІНАМИ

Матеріал дисципліни “Основи християнської освіти” викладається у циклі професійної підготовки фахівців рівня бакалавр і пов’язаний з таким дисциплінам як «Християнська етика», «Християнська педагогіка», «Духовне формування» тощо.

6. Програма навчальної дисципліни «Християнська освіта»

Змістовий модуль 1: Зміст та форми християнського навчання і виховання в теорії та практиці

Тема 1. Сутність і зміст християнської педагогіки

Предмет і функції християнської педагогіки. Історія розвитку дидактики. Структура і організація процесу навчання. Педагогічні технології. Класифікація педагогічних технологій. Сучасні види і концепції навчання: проблемно-розвивальне навчання, особистісно-орієнтоване навчання, модульне навчання, комп'ютерне навчання і нові інформаційні, ігрові технології навчання, групові технології навчання, сугестивна технологія, технологія духовно-морального виховання дітей та молоді. Християнське навчання як цілеспрямована, організована, комплексна, обумовлена педагогічна діяльність, яка спрямована на стимулювання пізнавальної функції особистості з метою засвоєння та усвідомлення і подальшого застосування нею на практиці отриманих знань, умінь та сформованих навичок християнського життя.

Християнське виховання як складний, системний та багаторівневий процес формування особистості у фізичному, душевному (психічному), духовному та соціальному напрямках на засадах християнської етики.

Завдання християнського виховання: оволодіння особистістю правилами християнського життя та нормами християнської поведінки (заповіді, вчення, традиції); розвиток духовних почуттів (релігійність, моральність); формування стійких

внутрішніх установок на подальше активне духовне життя (ототожнення себе з християнськими ідеалами, вірність християнській ідентичності).

Комплексний підхід в християнському навчанні і вихованні передбачає забезпечення єдності напрямів виховання (духовне, душевне (психологічне, вольове), фізичне і соціальне), узгодженості форм, засобів і методів під час впливу на особистість, підключення у процес різних соціальних інститутів (релігійна громада, заклад освіти, сім'я, громадська організація, територіальна громада).

Теорія християнського навчання (дидактика). Теорії християнського виховання: академічна теорія виховання - увага концентрується на процесі передачі знань та досвіду, який не залежить від культурного або соціального коду.

Соціальна теорія основною метою християнського виховання є підготовка особистості до вирішення нагальних соціальних проблем, подолання культурних криз, збереження та поліпшення екології особистості, суспільства та природи.

Спіритуалістична теорія має на меті виховання особистості, здатної до внутрішнього діалогу, медитацій, пошуку себе у метафізичному полі.

Соціокогнітивна теорія, основною метою є пошук та використання сучасних соціальних та культурних чинників у формуванні християнської особистості.

Структурні елементи християнського навчання і виховання: мета і завдання, зміст й методика організації педагогічного впливу, його результати та корекції.

Тема 2. Основи християнського навчання

Християнське навчання як трансформація від загальних ідеальних парадигм (Нагірна проповідь Ісуса Христа, притчі Ісуса, заповіді Месії) до конкретних приписів (Апостольське вчення), що торкалися різноманітних тем та напрямів життя особистості і громади.

Вчення Ісуса Христа як загальні ціннісні концепти про сутність буття людини, цілі її життя, норми суспільної моралі, вектори духовного розвитку та вдосконалення. Нагірну Проповідь Ісуса традиційно називають Конституцією християнина. Основна мета вчення Ісуса Христа як підготовка суспільства до приходу Нового царственого порядку, нової філософії земного життя, а також підготовка майбутніх Апостолів до майбутньої провітницької місії. Вчення Ісуса Христа передано та записано Апостолами у вигляді чотирьох Євангелій.

Апостольське вчення як конкретизація та роз'яснення апостолами вчення Ісуса

Христа у контексті повсякденного життя. Апостоли (Павло, Петро, Іван, Яків, Юда) у своїх листах торкали питань духовного вдосконалення віруючих (віра, пізнання, вірність); міжособистісних відносин у громаді, родині, між рабами та володарями; взаємовідносин між громадянами та владою; конфлікту у лоні церкви між християнським та ортодоксальним юдейським ученнями, між апостольським вченням та філософськими концептами протогоностицизму.

Християнське вчення в книгах Нового Заповіту зберігає певну узагальненість, позакультурність, етичну домінанту, христоцентричність. Перші системні спроби теоретико-педагогічних напрацювань починаються у період із III-IV ст. Без сумніву, заслуга в цьому належить св. Отцям і Учителям Церкви: Клименту Олександрійському, Григорію Богослову, Василю Великому, Івану Золотоустому, Єроніму, Августину та іншим.

Тема 3. Основи християнського виховання

Проблеми християнської освіти. Пошук методу в християнській педагогіці. Теоретичні засади християнської педагогіки. Принципи виховання. Християнські чесноти Віра, Надія, Любов в Святому Письмі. Християнське виховання дітей через християнські чесноти Віру, Надію, Любов. Виховання любові до Господа, любові до ближнього, любові до батьків, вчителів і людей, старших за віком, любові до Батьківщини, народу, його звичаїв і обрядів. Про християнський шлюб і подружжя. Виховання любові до дітей. Виховання християнського миролюбства, любові до праці, правдивості, доброчесності, стриманості від спокуси, тихості (покірності, незлобливості), милосердя. Надія і віра у Царство Небесне.

Репресивна модель виховання як ознайомлення вихованців із правилами, після чого суворо наглядали за їх дотриманням; вигляд вихователя, промовлені ним слова повинні бути грізними; уникання довірливих стосунків із підлеглими.

Месіанська педагогіка як єдине середовище церкви для приготування людини до суспільного життя. Характерна риса - почуття обраності, виключності, елітарності; притаманний містицизм; абсолютною вартістю визначений розум людини.

Раціоналістична педагогіка зводить до рангу абсолюту раціональність, розум людини, здатність особистості до розумових операцій «я вірю в те, що можу зрозуміти».

Ліберальна педагогіка має на меті звеличення людини, її прав та свобод,

християнські цінності проходять через процес оновлення та редагування відповідно до часу та зовнішніх обставин.

Тема 4. Методологічні підходи до організації християнського навчання і виховання

Особистісний підхід фокусує процес християнського навчання і виховання націлений на системні та якісні зміни у цілісній структурі особистості (дух- душа- тіло); на формування відносин між педагогом та учнем на основі взаємоповаги, довіри, доброти, чуйності, співчуття, віри тощо; на самореалізацію, самовизначення та самоутвердження на основі християнських цінностей.

Аксіологічний підхід ставить в абсолют систему християнських цінностей, які подані у текстах Святого Письма.

Діяльніший підхід спрямований на організацію діяльності суб'єкта, зокрема участі у духовних практиках (богослужіння, євхаристія, молитва, піснеспів, місійна діяльність, вивчення Святого Письма тощо).

Ресурсний підхід орієнтує педагога на пошуки та розвиток його потенційних внутрішніх духовних ресурсів (талентів), які можуть бути корисними для формування та реалізації його можливостей у суспільстві.

Системний підхід побудований на взаємозв'язках мети, завдань, змісту християнського навчання і виховання. *Кожне слово вчить і виховує.*

Синергетичний підхід формує уявлення про взаємозв'язок усіх складових християнської педагогіки із сучасною освітньою наукою. Освітні і виховні цінності християнської етики інтегруються у сучасну світську систему освіти.

Тема 5. Християнське навчання: від Ісуса Христа до особистості

Людина створена Богом та має подібність до Нього: «Створимо людину за образом Нашим, за подобою нашою» (Бут.1:26).

Апостол вживає такі вирази: «серце» (52 рази), «душа» (13 разів), «дух» (146 разів), «плоть» (91 разів), «розум» (21 разів), «совість» (20 раз), привносячи до того ж поділ людини на «внутрішню» і «зовнішню».

Тіло як матеріальна природа, дух - духовність, душа - психологічна та волюва складова. Розум як володарюючий початок людини. Розум це інструмент пізнання навколишнього світу, це спосіб управління своєю істотою. Розум генерує мету та прокладає шлях до її досягнення.

Серце як джерело відчуттів душі і тіла. «Бо чим сердценоповнене, те говорять уста» (Мф. 12:34).

Дух як «орган богоспілкування, Богопізнання, Богошування і Божою силою, що живе» (св. Феофан). Сам Цей Дух свідчить разом із духом нашим, що ми - діти Божі» (Римлянам 8:16).

Воля як здатність людини розумно вибрати корисну і потрібну справу. Це спроможність самій особистості обирати свій шлях, обирати між добрим та поганим: «і пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить!» (Івана 8:32).

Цінність людського життя: «Не вбивай» (Вих.2:13)

Тема 6. Християнське виховання: від особистості до суспільства

«Шануй свого батька та матір свою, щоб довгі були дні твої на землі, яку Господь, Бог твій, дає тобі» (Вих. 20:12).

«Щоб добре рядив власним домом, що має дітей у слухняності з повною чесністю, - бо хто власним домом рядити не вміє, як він зможе пильнувати про Божу церкву?» (1Тим.3:4,5).

«Благословенний кожний, хто боїться Господа, хто ходить путями Його. Як будеш їсти праці рук твоїх, блажен ти і добре тобі. Дружина твоя буде, як родюча виноградна лоза в домі твоїм; сини твої будуть сидіти навколо столу, немов паростки оливкового дерева. Ось ти будеш благословенна людина, котра боїться Господа» (Пс. 128:1-4).

Хто знайде доброчесну дружину? ціна її вища за перли; упевнене у ній серце чоловіка її, і він не залишиться без прибутку; вона відплачує йому добром, а не злом, в усі дні життя свого. Добуває вовну і льон, і з охотою працює своїми руками. Вона, як купецькі кораблі, здалеку добуває хліб свій. Вона встає ще вночі і роздає їжу в домі своєму і визначає денну працю служницям своїм. Задумає вона про поле, і придбає його; від плодів рук своїх насаджує виноградник. Підперезує силою стегна свої і зміцнює м'язи свої. Вона відчуває, що заняття її добре, і - світильник її не гасне і вночі. Простягає руки свої до прядки, і персти її беруться за веретено. Долоню свою вона відкриває бідному, і руку свою подає нужденному. Не боїться холоду для родини своєї, тому що вся родина її одягнена у подвійний одяг. Вона робить собі килими; висон і пурпур - одяг її. Чоловік її відомий біля воріт, коли сидить зі старійшинами землі. Вона робить покривала і продає, і пояси доставляє купцям фінікійським. Сила і

краса - одяг її, і весело дивиться вона на майбутнє. Вуста свої відкриває з мудрістю, і лагідне наставляння на язиці її. Вона спостерігає за господарством у домі своєму і не їсть хліба неробства. Встають діти й ублажають її, - чоловік, і хвалить її: “багато було дружин добродесних, але ти перевершила всіх їх”. Миловидість оманлива і краса суєтна; але дружина, яка боїться Господа, гідна похвали. Дайте їй від плоду рук її, і нехай прославлять її біля воріт діла її!» (Приповісті 31). «Добрий залишає спадщину і внукам» (Приповісті 13:22).

«Діти - спадщина Господня, плід утроби - нагорода. Як стріли в руках сильного, так і сини молоді. Блаженний той муж, що сагайдака ними наповнив, - не будуть посоромлені, коли в брамі вони говоритимуть з ворогами» (Пс. 127:3-5).

«Чоловіки повинні любити дружин своїх, як власні тіла, бо хто любить дружину свою, той любить самого себе. Бо ніколи ніхто не зненавидів власного тіла, а годує та гріє його, як і Христос Церкву, бо ми - члени Тіла Його від тіла Його і від костей Його. «Покине тому чоловік батька й матір, і пристане до дружини своєї, - і будуть обоє вони одним тілом». Ця таємниця велика - а я говорю про Христа та про Церкву. Отже, нехай кожен із вас любить так дружину, як самого себе, а дружина нехай боїться свого чоловіка. Діти, - слухайтеся своїх батьків у Господі, бо це справедливе. «Шануй свого батька та матір» - це перша заповідь з обітницею, - «щоб добре велося тобі і щоб ти був на землі довголітній». А батьки, - не дратуйте дітей своїх, а виховуйте їх в нагадуванні й остереженні Божому» (Єф. 5:21-6:4).

Змістовий модуль 2: Суспільна роль християнської педагогіки

Тема 7. Християнська педагогіка в закладах вітчизняної освіти

Покликання педагога-християнина до педагогічної діяльності. Основні функції, ознаки педагогічної діяльності. Компоненти педагогічної діяльності. Професійні знання, уміння, здібності сучасного християнського педагога. Особистість педагога-християнина та його моральні якості. Віра і життя християнське. Заповіді любові. Таланти і професія. Зміст слів “талановита людина”. Духовний капітал людини: «будьте наслідувачами Богів, як улюблені діти, і поведіться в любові, як і Христос полюбив вас, і видав за нас Самого Себе, як дар і жертву Богів на приємні пахощі» (Єф. 5, 1-2).

«Як хто скаже: «я Бога люблю» та ненавидить брата свого, той неправдомовець. Бо хто не любить брата свого, якого бачить, як може він Бога любити, Якого не

бачить?» (1Ів. 4, 20).

«Нову заповідь Я вам даю: Любіть один одного! Як Я вас полюбив, так любіть один одного й ви!» (Ів. 13, 34).

«Якщо будете ви зберігати Мої заповіді, то в любові Моїй перебуватимете, як я зберіг заповіді Свого Отця, і перебуваю в любові Його. Це Я вам говорив, щоб радість Моя була в вас, і щоб повна була ваша радість!» (Ів. 15, 10-11).

«У страху немає в любові, але досконала любов проганяє страх геть, бо страх має муку. Хто ж боїться, той не досконалий в любові (1 Ів. 4, 18).

Тема 8. Християнська аксіологія: від учителя до викладача

Професійні знання, уміння, здібності сучасного християнського педагога. Особистість педагога-християнина та його моральні якості. Віра і життя християнське. Заповіді любові. Таланти і професія. Духовний капітал людини. Як побороти згубні звички: «Хто з мудрими ходить, той мудрим стає, а хто товаришує з безумним, той лиха набуде» (Прип. 13:20); «Не будь поміж тими, що жлуктять вино» (Прип. 23:20).

Як розвивати позитивне мислення: «Не переставайте роздумувати про все, що правдиве... що викликає почуття любові, про що схвально говорять, що чесно і гідно хвали» (Фил.4.8)

Про цінність інтимних подружніх стосунків між чоловіком та жінкою: „Нехай живець твій буде благословенний, втішайся дружиною твоєї юності. Премила лань! Люба сарна! Нехай її чари упоюють тебе повсякчас, у любовошах її стало кохайся! Для чого тобі, сину, захоплюватися чужою, до грудей сторонньої горнутись?“ (Прип. 5:18-20).

Про цінність праці та чесності: Лінивий не оре із осені, а захоче в жнива і нічого нема (Приповісті 20:4); Хто крав, нехай більше не краде, а краще нехай працює та чинить руками своїми добро, щоб мати подати нужденному (Єф. 4:28); Раби, слухайтеся в усьому тілесних панів, і не працюйте тільки про людське око, немов підлещуючись, але в простоті серця, страхаючись Бога! І все, що тільки чините, робіть від душі, немов Господеві, а не людям! Знайте, що від Господа приймете в нагороду спадщину, бо служите ви Господеві Христові (Кол. 3:22-24).

Тема 9. Форми організації християнського навчання і виховання

Форма організації навчання (організаційні системи навчання) - це обумовлена, системна, організована, формалізована діяльність педагога та учня.

Індивідуальна форма навчання. Учитель спілкується з учнем "сам на сам", учень виконує завдання індивідуально. Прикладом безпосередніх та індивідуальних контактів учителя з учнем у сучасних умовах є репетиторство. Така форма повністю індивідуалізує зміст, методи і темпи навчальної діяльності дитини; має можливості для здійснення систематичного й оперативного контролю за ходом і результатами діяльності учня; дозволяє своєчасно вносити необхідні корективи як у діяльність учня, так і у діяльність учителя.

Індивідуально-групова форма організації навчального процесу, за якої вчитель працює з групою різновікових дітей, неоднакових за рівнем підготовки. Тому вчитель змушений був проводити навчальну роботу з кожним учнем окремо: по черзі перевірити засвоєння знань, пояснювати новий матеріал, давати індивідуальні завдання. У цей час інші учні самостійно працювали над власними завданнями. Це дозволяє учням приходити до школи будь-коли, незалежно від пори року (малокомплектна школа, гурткова робота). Групова форма навчання. *Вчитель займається зі стабільною групою учнів одночасно. Згодом ця форма стала називатися класно-урочною системою навчання.* Особливостями класно-урочної форми є: постійний склад учнів приблизно одного віку і рівня підготовки (клас); кожний клас працює відповідно до свого річного плану (планування навчання); навчальний процес здійснюється у вигляді окремих взаємопов'язаних елементів (уроків);

кожний урок присвячується лише одному предметові (монізм); уроки постійно чергуються (розклад); керівна роль належить учителю (педагогічне управління);

застосовуються різні види і форми пізнавальної діяльності учнів (варіативність діяльності).

Першу спробу модернізації класно-урочної системи організації навчання здійснили у 1798 році англійський священик Л. Белл і вчитель Дж. Ланкастер, основною метою якої було збільшення кількості учнів, яких навчає один учитель. В результаті виникла *белл-ланкастерська система взаємного навчання.* Учитель підключав старших учнів до викладання. Старші учні під керівництвом учителя вивчали матеріал самостійно, а потім, отримавши відповідні інструкції, навчали своїх молодших товаришів. Таким чином, один учитель за допомогою учнів-посередників міг навчати 200-300 дітей різного віку.

У кінці XIX на початку XX століття з'являються форми вибіркового навчання. Так була заснована *батовська система*, яка пропонувала розподіляти всі заняття на дві частини. Перша частина - проведення звичайних уроків, на яких учитель працює з усім класом. Друга частина - індивідуальні заняття з тими учнями, які не встигають і відчують труднощі в засвоєнні матеріалу, або з тими, хто бажає поглибити знання із виучуваного матеріалу.

Мангеймська система була створена одночасно з батавською, але в Європі. Було запропоновано створити чотири класи не за віковою ознакою, а на основі здібностей учнів, створюючи основні класи для дітей, які мають середні здібності; класи для учнів малоздібних, які "зазвичай не закінчують школу"; допоміжні класи - для розумово відсталих дітей; класи "перехідні" - для найздібніших учнів, які можуть продовжувати навчання у середніх навчальних закладах. Набір у класи здійснювався на основі тестування, характеристик учителів і результатів іспитів. Елементи мангеймської системи збереглися і сьогодні в практиці роботи сучасної школи Англії, Австралії і США.

На початку XX століття у Європі та США було апробовано чимало систем навчання, спрямованих на забезпечення індивідуальної активної самостійної навчальної діяльності учнів. Найбільш радикальною серед них була форма навчання, що отримала назву "*Дальтон-план*". Уперше вона була застосована у 1905 році учителькою Оленою Паркхерт в американському місті Дальтон. В історію педагогіки ця система також ввійшла під назвою "лабораторна", або "системою майстерень", оскільки замість класів у школі створювалися лабораторії і предметні майстерні. Головна ідея системи полягала в тому, що успіх навчальної діяльності залежав від пристосування темпу роботи в школі до можливостей кожного учня, його здібностей; центральною в навчанні була самостійна навчальна діяльність учнів, а не діяльність викладання; класи замінювалися лабораторіями або предметними майстернями, уроки відмінялися; учень працював у лабораторіях або в майстернях індивідуально, виконуючи отримане від учителя завдання; учитель постійно знаходився в цих лабораторіях чи майстернях, допомагаючи учням. На початку навчального року вчитель знайомив учнів з річним планом роботи школи, який містив завдання з окремих предметів, розподілені за місяцями. Учні письмово зобов'язувалися виконати визначені для них завдання і працювали над ними в лабораторіях, де можна було

користуватися необхідними посібниками, матеріалами і приладами, а також отримувати консультації від учителя- спеціаліста. Єдиного для всіх розкладу занять не було. Загально групова робота проводилася протягом однієї години в день. Решту часу учні використовували на індивідуальне вивчення матеріалу і звіт за виконання кожної теми перед учителем відповідного предмета. Для того, щоб стимулювати роботу учнів, надати їм Можливість порівнювати свої досягнення з досягненнями товаришів, учитель складав спеціальні таблиці (екрани успішності), в яких щомісяця відзначав виконання завдань. Опіраючись на виконаний учнями навчальний план, їх переводили з класу в клас. Одні учні могли за рік оволодіти навчальним матеріалом за два чи три класи, інші навчалися в тому самому класі два, а то й більше років.

Тема 10. Методи і засоби організації християнського навчання і виховання

Методи формування свідомості слухачів як методи впливу на свідомість, почуття і волю особистості з метою формування у них поглядів, переконань і внутрішніх установок на практичну дію: а) словесна підгрупа: бесіда, лекція, диспут; б) метод прикладу.

А) *Бесіда*: обґрунтування вчителем актуальної теми; формулювання запитань, що спонукають до розмови; модерація розмови; залучення слухачів до аналізу та оцінки подій, вчинків, явищ суспільного життя з метою формування у них позиції до навколишньої дійсності; проведення підсумків бесіди з формулюванням на їх основі раціонального вирішення шуканої проблеми; прийняття конкретної програми дій для закріплення прийнятої в результаті бесіди норми. *Індивідуальна бесіда*. При цьому важливо створити умови для відвертого діалогу. Вихованець повинен відчувати, що йому хочуть допомогти.

Лекція, композиційна побудова лекції; переконливість доказів і аргументів; жива, емоційна мова педагога, його власна оцінка подій, фактів, явищ; використання різних прийомів для підтримання уваги учнів.

Диспут: передбачає вільний, живий обмін думками, колективне обговорення актуальних питань, що хвилюють учнів.

Б) *Метод прикладу*, врахування специфіки наслідування прикладу різними віковими групами; джерела для наслідування; використання негативного прикладу у вихованні. Негативні приклади використовуються, зокрема, тоді, коли йдеться про правове, антиалкогольне та інше виховання, щоб показати недоцільність наслідування

певних конкретних явищ.

В основі цієї групи методів лежить СЛОВО педагога. „В руках вихователя слово - такий же могутній засіб, як музичний інструмент в руках музиканта, як фарби в руках живописця, як різець і мармур в руках скульптора. Слово - це ніби той місток, через який наука виховання переходить у мистецтво, майстерність” (В. Сухомлинський).

Методи формування суспільної поведінки. Ці методи передбачають організацію діяльності на формування досвіду суспільної поведінки: *педагогічна вимога (прохання, схвалення, натяк, умова, недовіра, осуд, погроза), громадська думка, створення виховуючих ситуацій*. Між цими групами є логічний зв'язок: від слова - до конкретної справи. Адже саме в процесі різнопланової діяльності вихованців закріплюються знання, формуються уміння, навички, норми поведінки, створюються умови для укорінення елементів морального етикету.

Методи стимулювання діяльності і поведінки. Ця група методів виконує функції регулювання, коригування і стимулювання поведінки й діяльності вихованців: *гра, змагання, заохочення (нагорода), покарання*.

7. Теми лекційних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д. в.	Кількість годин з. в.
1	Сутність і зміст теорії християнського навчання і виховання	2.4	0.6
2	Християнське навчання	2.4	0.6
3	Християнське виховання	2.4	0.6
4	Методологічні підходи до організації християнської освіти	2.4	0.6
5	Християнське навчання від Ісуса Христа до особистості	2.4	0.6
6	Християнське виховання: від особистості до суспільства	2.4	0.6
7	Християнська педагогіка в закладах вітчизняної освіти	2.4	0.6
8	Християнська аксіологія: від учителя до викладача	2.4	0.6
9	Форми організації християнського навчання і виховання	2.4	0.6
10	Методи і засоби організації християнського	2.4	0.6

	навчання і виховання		
	Разом	24	6

8. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин д.в.	Кількість годин з.в.
1	Сутність і зміст теорії християнського навчання і виховання	2.1	0.6
2	Християнське навчання	2.1	0.6
3	Християнське виховання	2.1	0.6
4	Методологічні підходи до організації християнської освіти	2.1	0.6
5	Християнське навчання від Ісуса Христа до особистості	2.1	0.6
6	Християнське виховання: від особистості до суспільства	2.1	0.6
7	Християнська педагогіка в закладах вітчизняної освіти	2.1	0.6
8	Християнська аксіологія: від учителя до викладача	2.1	0.6
9	Форми організації християнського навчання і виховання	2.1	0.6
10	Методи і засоби організації християнського навчання і виховання	2.1	0.6
	Разом	21	6

9. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість год. д. в.	Кількість год. з. в.
1	Сутність і зміст християнської освіти 1. Аксіологічні основи християнського навчання і виховання 2. Історичні етапи розвитку християнського навчання і виховання	4.5	6.3
2	Основи християнського навчання 1. Концептуальні засади Нагірної Проповіді Ісуса Христа як Конституції християнської релігії 2. Апостольське вчення як розширений коментар на вчення Ісуса Христа	4.5	6.3
3	Основи християнського виховання 1. Чи мають майбутнє вчення Христа та Апостолів в постсекулярному та постмодерністському світі?	4.5	6.3

	2. Фундаменталізація християнського навчання та виховання: захист ідеології чи природний розвиток?		
4	<p>Методологічні підходи до організації християнського навчання і виховання</p> <p>1. Людина у християнському навчанні та вихованні - суб'єкт, об'єкт; мета чи засіб?</p> <p>2. Чи можлива інтеграція християнської аксіології у різні галузі науки?</p>	4.5	6.3
5	<p>Християнське навчання: від Ісуса Христа до особистості</p> <p>1. Ознайомлення з основами християнської етики і моралі</p> <p>2. Християнське вчення серед інших аксіологічних систем: переваги та виклики</p>	4.5	6.3
6	<p>Християнське виховання: від особистості до суспільства</p> <p>1. Роль та місце дошлюбних шлюбних консультацій на засадах християнської етики</p> <p>2. Роль та місце християнської етики в процесі консультування розлученого подружжя</p>	4.5	6.3
7	<p>Християнська педагогіка в закладах вітчизняної освіти</p> <p>1. Християнська етика як провідна складова процесу формування особистості</p> <p>2. Подолання конфесійних розбіжностей в процесі християнського навчання і виховання</p>	4.5	6.3
8	<p>Християнська аксіологія: від учителя до викладача</p> <p>1. Християнські принципи освіти в дошкільних і шкільних закладах освіти</p> <p>2. Християнські принципи управління в закладах вищої освіти</p>	4.5	6.3
9	<p>Форми організації християнського навчання і виховання</p> <p>1. Індивідуальне навчання і виховані: від родини до громади</p> <p>2. Матеріально-технічне забезпечення класної кімнати для уроків духовного спрямування</p>	4.5	6.3
10	<p>Методи і засоби організації християнського навчання і виховання</p> <p>1. Батьки, священик, освітянин - синергія та гармонізація християнського навчання і виховання</p> <p>2. Метод публічних диспутів: витоки, причини популярності та перспективи подальшого розвитку</p>	4.5	6.3
	Разом	45	63

10. Вимоги викладача

При вивченні дисципліни «Християнське консультування» необхідно спиратися на конспекти та рекомендовану основну та допоміжну літературу. Вітається використання інших джерел з альтернативними поглядами на ті чи інші питання задля формування продуктивної дискусії.

Від студента очікується:

- регулярне відвідування занять (відвідування контрольних заходів є обов'язковим);
- явка на заняття без запізнення;
- систематичне засвоєння навчального матеріалу;
- якісна підготовка виступів на семінарських заняттях, активна участь в обговоренні дискусійних питань;
- своєчасне звітування про результати самостійної роботи;
- відпрацювання пропущених семінарських занять;
- дотримання норм академічної доброчесності.

Дотримання норм академічної доброчесності є загальною вимогою для студентів ТХІ. Згідно з «Положенням про академічну доброчесність», в Таврійському християнському інституті» категорично заборонено списування і плагіат. У разі виявлення факту порушення студент отримує незадовільну оцінку і повинен повторно скласти екзамен або виконати завдання. При повторних порушеннях, беручи до уваги моральний аспект проблеми, до студента можуть бути застосовані дисциплінарні заходи.

11. Питання до усного іспиту

1. Понятійний апарат дисципліни «Основи християнської педагогіки».
2. Розвиток християнського вчення: від Ісуса Христа до кінця першого століття.
3. Зміст християнського навчання.
4. Зміст християнського виховання.
5. Християнська етика як наука про виховання, освіту і навчання особистості.
6. Соціальні і гуманістичні функції християнської етики.
7. Християнська етика у співвідношенні з іншими аксіологічними системами.
8. Зв'язок християнської етики з іншими науками.

9. Християнське навчання і виховання в процесі розвитку особистості.
10. Християнське навчання і виховання в процесі створення та розвитку родини.
11. Християнське навчання і виховання в процесу розвитку територіальної громади.
12. Роль християнських цінностей у боротьбі з різними видами залежності.
13. Індивідуальна форма організації християнського навчання і виховання.
14. Групова форма організації християнського навчання і виховання.
15. Інші форми організації християнського навчання і виховання.
16. Бесіда як метод християнського навчання і виховання. Дискусія як метод християнського навчання і виховання.
17. Лекція як метод християнського навчання і виховання.
18. Роль особистісного та історичного прикладу в християнському навчанні і вихованні.
19. Роль дисципліни як методу християнського навчання і виховання.
20. Роль та місце ігрових технологій у процесі християнського навчання і виховання.
21. Християнське навчання і виховання як синергія раціонального та емоційного.
22. Співвідношення етики з іншими складниками духовності.
23. Роль християнських цінностей в різних аспектах життя.
24. Місце та роль духовності у політиці.
25. Роль та місце діяльнісного підходу в організації процесу християнського навчання і виховання.
26. Роль та місце ресурсного підходу в організації процесу християнського навчання і виховання.
27. Роль та місце особистісного підходу в організації процесу християнського навчання і виховання.
28. Причини та зміст процесів лібералізації християнського вчення.
29. Причини та зміст процесів фундаменталізації християнського вчення.
30. Основні завдання християнського навчання і виховання.
31. Основні складові процесу християнської дидактики.

32. Академічна теорія християнського виховання.
33. Соціальна теорія християнського виховання.
34. Спіритуалістична теорія християнського виховання.
35. Соціокогнітивна теорія християнського виховання.
36. Психологічна теорія християнського виховання.
37. Духовне наставництво як складова процесу християнського навчання і виховання.
38. Процес духовного самовиховання.
39. Роль трансцендентного у процесі християнського навчання і виховання.
40. Репресивна модель християнського виховання.
41. Месіанська педагогіка.
42. Раціоналістична модель християнського виховання.
43. Ліберальна модель християнського виховання.
44. Наставництво як приклад особистісного підходу в організації процесу християнського навчання і виховання.
45. Аксіологічний підхід в організації процесу християнського навчання і виховання.
46. Приклади діяльнісного підходу в організації процесу християнського навчання і виховання.
47. Приклади ресурсного підходу в організації процесу християнського навчання і виховання.
48. Системний підхід в організації процесу християнського навчання і виховання.
49. Синергетичний підхід в організації процесу християнського навчання і виховання.
50. Позитивні та негативні наслідки індивідуальної форми організація християнського навчання і виховання.
51. Подолання негативних наслідків індивідуальної форми організація християнського навчання і виховання.
52. Переваги індивідуально-групової форми організації християнського навчання і виховання.
53. Позитивні сторони бел-ланкастерської системи організації процесу

християнського навчання і виховання.

54. Позитивні сторони батавської системи організації процесу християнського навчання і виховання.

55. Метод прикладу як провідний в процесу християнського навчання і виховання.

56. Проблемно-пошуковий метод в процесі християнського навчання і виховання.

57. Роль гри та її види в процесі християнського навчання і виховання.

58. Схвалення як провідний метод в процесі викладання цінностей християнської етики.

59. Місце та небезпечні сторони осуду та погроз як методів християнського навчання і виховання.

60. Театр як провідний засіб формування духовної особистості.

61. Співпраця закладу освіти з родиною в організації духовно-морального виховання особистості.

62. Роль та функції релігійних організацій в процесі викладання предметів духовно-морального спрямування в закладах освіти.

63. Екскурсія як засіб формування уявлень про християнські цінності і чесноти.

64. Змагання як метод заохочення особистості до процесу духовного навчання і виховання.

65. Літні табори як засіб закріплення та подальшого розвитку духовно-моральної особистості.

66. Модель організації християнського навчання і виховання в Листах Святого Апостола Павла.

67. Вчення Ісуса Христа як основа процесу християнського навчання і виховання.

68. Сумісність та відмінності моделей організації навчання і виховання в Старому Заповіті та Новому Заповіті Біблії.

69. Зарубіжні приклади організації духовно-морального виховання в закладах освіти.

70. Сумісність та відмінності змісту християнського навчання і виховання членів християнської громади та здобувачів освіти.

71. Нормативно-правова база організації духовно-морального навчання і виховання в закладах освіти і Україні.

72. Сучасні методики організації процесу християнського навчання і виховання.

73. Професійні компетентності викладача християнської етики.

74. Особистісні компетентності викладача християнської етики.

12. Види контролю і система накопичення балів

Види контрольного заходу	Кількість контрольних заходів		Кількість балів за 1 захід		Усього балів	
	Д.в.	З.в.	Д.в.	З.в.	Д.в.	З.в.
Виступ на семінарському занятті	9	6	0-3	0-3	0-27	18
Участь у дискусії на семінарському занятті	9	6	0-1	0-1	0-9	0-6
Виконання самостійного письмового завдання	1	1	0-14	0-26	0-14	0-26
Іспит	1	1	50	50	0-50	0-50
Разом	20	14	-	-	0-100	0-100

13. Шкала оцінювання: національна та ECTS

Оцінка за національною шкалою / National grade		Мін. бал / Min. marks	Макс. бал / Max. marks	Шкала ЄКТС / ECTS grade
недиференційована шкала / undifferentiated grade	диференційована шкала / differentiated grade			
Зараховано / Passed	Відмінно / Excellent	90	100	A
	Добре / Good	82	89	B
		74	81	C
	Задовільно / Satisfactory	64	73	D
60		63	E	
Не зараховано / Fail	Незадовільно / Fail	35	59	Fx
		0	34	F

14. Література до курсу

ОСНОВНА

1. Біблія.
2. Мудрий С. Основи християнської моралі. - Івано- Франківськ, 1996.
3. Сіданіч І.Л. Християнська педагогіка. - Київ, 2018.
4. Протоієрей Серафим Слобідський. Закон Божий. Підручник для сім'ї та школи. - К., 2008.
5. Огірко О. Християнська етика. - "Свічадо". - Львів, 1999.
6. Янчук В. Основи християнської етики та моралі. - Підручник для студентів вищих навчальних закладів. - Луцьк, 2006.
7. Осипов А. Онтологія духовності. - У 2 томах. - Миколаїв, 2008.
8. Огірко О. Принципи морального життя. - Львів, 1997.

ДОДАТКОВА

1. Ващенко Г. Г. *Виховний ідеал*. Полтава, Україна: Полтавський вісник, 1994, 191 с.
2. Ушинський К. Д. *Про народність у громадському вихованні*. Київ, Україна: Радянська школа, 1983, Т. 1, с. 43 - 104.
3. Юркевич П. Д. «Серце і його значення в духовному житті людини», Львів, Україна: Основа, №3, с. 163-164, 1993.
4. Огієнко І. І. (Іларіон), *Українська культура і наша церква*. Вінніпег, Канада: Накладом товариства «Волинь», 1991. 84 с.
5. Зязюн І. А. та Сагач С. М. *Краса педагогічної дії*. Київ, Україна: УФГМБ, 1997, 302 с.
6. Сіданіч І.Л. Моральні та життєві дороговкази для людини. Християнська етика в українській культурі : навч. посіб. для учнів 8-го класу / Ірина Сіданіч, Галина Красікова, Наталія Красікова. - Коломия : ВПТ «Вік», 2019. - 218 с.
7. Сіданіч І. Л. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи: монографія / І. Л. Сіданіч, О. П. Кислашко — К. : Дорадо-Друк, 2012. — 496 с.
8. Сіданіч І. Л. Релігієзнавство. Кредитно-модульна система навчання: підручник / І. Л. Сіданіч, Я. Я. Черненко, В. Ю. Лешан ; за ред. Я. Я. Черненського. — Л. : НЄДУАД, 2012.— 528 с.

9. Невмержицька О. В. «Виховний ідеал: еволюція та сучасне трактування», *Людинознавчі студії. Педагогіка*, Вип. 31, с. 219-230, 2015.
10. Кулішенко Л. А. «Ідеал національного виховання: сучасне бачення проблеми», *Світогляд, Філософія*, Вип. 2, с. 236-243, 2012.
11. Вишневський О. І. *Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики)*. Дрогобич, Україна: Видавець Святослав Сурма, 2010, 160 с.
12. Педагогический энциклопедический словарь. Под ред. Б. Бим-Бад. Москва, Россия: Большая российская энциклопедия, 2003, 527 с.
13. Олійник О.В. Школа подружнього життя: метод. посібник для вчителів 9-11 класів / О.В.Олійник// Наук, редактор Сіданіч І.Л. - Дніпро, 2018. - 92 с.
14. Алексеенко А. П. *Природа духовності*. Харків, Україна: Факт, 2004, 238 с.
15. Ярмусь С. **О.** *Досвід віри українця: Вибрані твори*. Київ, Україна: Світ знань, 2002, 512 с., с. 30-31.
16. Болгар В., Романенко О. *Моя пісня - моя Україна: навч.-метод посібник* / В. Болгар, О. Романенко // наук. редактор Сіданіч І.Л. - Київ, 2019. - 56 с.
17. Бех І. Д. *Виховання особистості*. Київ, Україна: Либідь, 2003, Книга 1, 278 с.
18. Братусь Б. С. «Должное неизбежно связано с сущим», *Человек*, №4, с. 67-75, 1998.
19. Лукашевич М. Повернута молоді духовні орієнтири / М. Лукашевич // *Освіта України*. - 1990.-27 січня.-С. 4-10.
20. Духовність і моральні цінності сучасної української молоді : аналітичне доповнення // Поточ. арх. укр. ін-ту соц. дослідж. - К., 1999. - 167 с.
21. Спід О. Рушійні сили та закономірності формування моральних цінностей / О. Спід // *Оновлення змісту, форм і методів навчання і виховання в закладах освіти : збірник наукових праць* // Наукові записки РДГУ. - 2002. - Вип. 20. - С. 15-19.
22. Моральна цінність християнства і відродженім національної школи: Доповіді науково- практичної конференції. - Київ - Тернопіль, 1995. - 67 с.
23. Боришевський М. Духовні цінності в становленні особистості громадянина / М. Бердишевський. // *Педагогіка і психологія*. - 1997. - № 1.
24. Збірник нормативно-правових актів і документів щодо запровадження

предметів духовно-морального спрямування в систему освіти України : навч. метод, посіб. для пед. працівників освіти / І. Л. Сіданіч. - К. : Вид-во ДВНЗ «УМО», 2014. - 168 с.

25. Бендик М., Гнатів І., Огірко О. Християнська етика. / М. Бендик, І. Гнатів, О. Огірко. - Львів, 1997.

26. Вихрущ В., Карагодін В., Тхоржевська Т. Основи християнської педагогіки. / В. Вихрущ, В. Карагодін, Т. Тхоржевська. - Тернопіль, 1999. - 180 с.

27. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шлях освіти. - 2002. - № 4. - с. 13-18.

28. Огірко О. Християнська етика для всіх: Словник християнсько-етичних термінів. - 2009. - с.276

29. Лопатіна О., Скребкова М, 50 уроків про чесноти до занять з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. - Х.: Основа. - с. 237.

30. Жуковський В., Петровський В.В., Макогнюк С.В. Музика і спів на уроках християнської етики, «Острозька академія», 2009. - с. 173.

31. Християнська етика і педагогіка : статті та уроки.-Острог:2001, - .10-15..10-15.

32. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Основи християнської етики. 1-11 класи,- Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010,- с.5-21

33. Біблійна історія та християнська етика. 1-11 клас. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. - Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011.

34. Основи християнської етики. 1-11 класи : навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. - Острог : НУ «Острозька академія», 2010.- 160 с.

35. Академія Суперкниги: навч. програма для дітей 1-6 класи / Наук. ред. Сіданіч І.Л. - Київ: МГО «Асоціація «Еммануїл», 2019. - 48 с.

36. Я пізнаю світ із Суперкнигою: навч. програма для дітей молодшого шк. віку 1- 4 класи / Наук. ред. Сіданіч І.Л. - Київ: МГО «Асоціація «Еммануїл», 2019. -28

с.

37. Сіданіч І. Л. Божі Заповіді — моральний дороговказ для людини: навч.-метод, посіб. / І. Л. Сіданіч, О. П. Кислашко. — К. : Грамота, 2011. — 200 с.

38. Сіданіч І. Л. Дорога Доброчинності: навч. посіб. для учнів 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К. : Навч. книга, 2013. — 124 с.

39. Сіданіч І. Л. Дорога Доброчинності: робочий зошит для учнів 3 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К. : Навч. книга, 2013. — 52 с.

40. Сіданіч І. Л. Християнська етика в українській культурі. Дорога Доброчинності: метод, рек. для вчителів почат. класів. — К. : Навч. книга, 2013. — 96

с.

41. Сіданіч І. Л. Християнська етика в українській культурі: програма для учнів 1-4 класів загальноосвіт. навч. закладів. — К. : АДЕФ-Україні, 2013. — 28 с.